

Saxoupplagen av 1931.

Fyra upplagor, av vilka de två äldsta utkommit i vardera tre och två tryck, har i det förflutna förmedlat kännedomen om Saxos verk: *Gesta Danorum*.

Älst är lundakaniken Christiern Pedersens upplaga, tryckt hos Jodocus Badius Ascensius i Paris 1514. Den är också den betydelsefullaste. Handskrifterna till Saxo har på några ringa fragment när försvunnit; genom denna upplaga räddades hans verk åt eftervärlden. Men Christiern Pedersens tryck återger långtifrån felfritt sin förlaga. De senare upplagorna har också alla ställt sig som mål att åstadkomma en text i närmare överensstämmelse med den ursprungliga. Redan andra upplagan, Stephanus Johannis Stephanii av 1644, blev i denna del grundläggande. Med en lärdom, värdig en Scaliger, rensade utgivaren texten från en serie störande fel och fastställde därutöver, uttryck för uttryck, för första gång sambandet mellan Saxo och hans språkliga och stilistiska förebilder i romersk silverålder. Under det senaste århundradet har Peter Erasmus Müllers upplaga, fullbordad av Johannes Matthias Velschow, allmänt och med full rätt avlöst Stephanii. Upplagan är rikt historiskt kommenterad. Dess textband, i vilket man möter inte få konjekturer av Madvig, utkom 1839 och följdes 1858 av ett band *Prolegomena* med vidlyftigare noter och register. En ny upplaga, den fjärde, utgavs av Alfred Holder i Strassburg 1886. Texten har i denna ytterligare bearbetats, ofta inte utan godtycke, renaissancens ramistiska skrivsätt fått vika för ett konstruerat medeltida.

Med den utveckling, Saxoforskningen genomgått under de senaste årtiondena, har en ny upplaga av *Gesta Danorum* blivit alltmera påkallad. Förberedelser därtill har sedan länge varit igång. Planen har blivit en upplaga i två band: det första innehållande texten och därtill knuten apparat, det andra *index verborum*, ett *Saxolexikon*.

Sedan 1931 föreligger första bandet av denna upplaga. Utgivare är J. Olrik och H. Ræder. Upplagan visar följande yttre anordning. Överst på varje sida: texten; därunder: de ställen ur antika författare, Valerius Maximus, Justinus, Curtius och andra,

vilka tjänat Saxo som förebilder; nederst: variantapparaten. För texten har genomgående enhetlig stil kommit till användning, mindre stil för textställena, och variantapparaten.

Såsom grundlag för editionen har begagnats ett manuskript, utarbetat av en gymnasialprofessor C. Knabe i Torgau. I detta har Saxos verk i dess helhet underkastats en filologisk genomarbetning. Olrik har med utnyttjande av Knabes arbete färdigställt texten och variantapparaten, Ræder verificerat och utökät hänvisningarna till de antika stilistiska förebilderna. Båda utgivarna har slutligen gemensamt genomgått texten och de föreslagna ändringarna.

Den nya Saxoupplagans första band — en praktfullt utstyrd volym — präglas formellt av minutiös noggrannhet: den söker efter brott mot de principer, som uppställts, torde i stort sett göra sig fåfäng möda. Men här som annars i fråga om utgivningsarbeten är kardinalfrågan, huruvida dessa principer är hållbara och kan anses svara till de krav, nutiden med dess högt uppdrivna editionsteknik ställer. Upplagans värde är beroende härav.

För att få svar på frågan vänder vi oss först till textrecensionen.

Det allmänna grundlaget för texten är givet: Christiern Pedersens upplaga, *Editio princeps*. Lika givet är också, att vid sidan av denna upplaga de ytterligt få medeltida textbrottsstyckena med Angersfragmentet i spetsen kommit till användning och att hänsyn tagits till verk, för vilka nu förlorade handskrifter av Saxo använts: den själländska och jydiska krönikan, Albert Krantz' och Petri Olai skrifter. För recensionen av texten har slutligen anlåtats de latinska författare Saxo begagnat, hans eget språkbruk beaktats, och ingenstädes de talrika konjekturer förbi-setts, för vilka hans text från gammal tid utgjort en favoritlekplats.

Den text, som från dessa utgångspunkter åstadkommit, visar i fråga om ord och uttryck mångenstädes starkt framträdande olikheter med texten i *Editio princeps*. Att denna senare i något högre grad än tidigare befriats från de uppenbara läse- och hörfel, som insmugit sig, kan endast väcka bifall. På något ställe har man här att anteckna ändringar, som på samma gång de häver en tidigare meningslöshet, visar fyndighet och elegans. Ett exempel. Det läses på ett ställe i *Editio princeps*, att när det var bruk för ryttare vid härtåg till sjös, fick härmännen, som var utan alla hästar, *equis omnibus*, skiftas åt att sköta varandras hästar. Sättaren från 1514 har tydligen här missuppfattat. Olrik rättar *equis omnibus* till *equisonibus*, stallkarlar. Det kan inte

råda tvivel, att han här träffat det rätta. Men mycket ofta, alltför ofta för att inte säga oftast, är de ändringar, utgivarna låtit texten i Editio princeps undergå, av helt annan art.

För att belysa, hur man i allmänhet gått tillväga vid recensionen av texten, skall en serie exempel anföras. Det är att märka, att tvång att ändra inte förelegat i något av dem. Exemplet torde vara typiska. De är endast enstaka blomster, som tillfälligt utplockats ur ett rikt florilegium.

124³⁶⁻³⁷ Filiam et Ericum nuptiali in cubiculum usque comitate [rättat: comitatu] prosequitur.

256¹² Accersitum ad epulas plurimæ [rättat: plurimis] comitatis officii prosequatur.

260¹⁹⁻²⁰ Daxon . . . apud Utgarthiam custodiæ [tillagt: causa] relegavit.

262³¹⁻³² Oculos a publico plausu ad privatam mæstiam flexit [rättat: deflexit].

275⁸ Iuvenile corpus senilem animum [rättat: senili animo] roboravit.

284¹⁸⁻¹⁹ Futurum pugnæ exitum abscisa [rättat: abscisi] responsi sagacitate complexus.

284³⁴—285¹ Patrimonium necessariis templorum usibus erogavit cellasque . . . locupletes effecit, adeo ut excellentissimæ totius Iutiæ civitates [rättat: ecclesiæ], quicquid pæne prædiorum possident, a religiosa eius donatione perceperint.

304²²⁻²³ Omnium virtutum [rättat: omnibus virtutis] partibus ac numeris abunde instructus.

307¹⁸⁻¹⁹ Fugæ deformitas . . . ad posteros quoque probrosa descendit [rättat: descendet].

309²⁷⁻²⁸ Plus crudelitati [rättat: crudelitatis] suæ quam sacrosancti iuris viribus indulgendum putavit.

310⁴⁻⁵ Sanctitatis [rättat: Castitatis] siquidem amplexa propositum reliquum vitæ tempus cælebs exegit.

310³⁰⁻³¹ Immodico ora risu solverunt, ipso quoque [rättat: ipsoque] ioci irritamento religio in ludibrium abiit.

314⁷⁻⁸ Quod in potentis [rättat: impotentis] viri scelere pollutum fuerat religiosa severitate expiatum est.

314²¹⁻²² Silentioque per præconem venerabiliter acto [rättat: facto].

315¹⁴ Famaque eius bellica vi [uttaget] in tantum claritatis excessit.

315¹⁷ Virtute [rättat: virtuti] iam maturus honori intempestivus videbatur.

316³⁸ Repulsa fortitudine [*rättat: fortitudinem*] inertiam honoribus insecuta.

317⁸⁻⁹ Orienti Scania [*rättat: Scanica*], cetera vero occidenti classis appulerat.

318²⁴ Legum severitate neglecta, impunitas omnium noxas enervi legum [*rättat: scelerum*] indulgentia preteribat.

319²⁶ Providit enim, ne tanti officii pondus æquo minor veneratio caperet [*rättat: carperet*].

319³⁴⁻³⁵ Actiones sacerdotali iudicio destinatas a publico foro secrevit, ne honore impares [*tillagt: iuris*] condicio æquaret.

320¹²⁻¹³ Sacristæ somnium [*rättat: somnum*] capienti quidam sacerdotii insignibus decoratus per quietem præcepit.

321⁵⁻⁶ Incorruptam antistitis togam inter adesa solo [*rättat: situ*] ossa reperiunt.

321²⁰⁻²¹ Potione per incuriam sumpta, quo salutem conciliare debuerat [*rättat: decreverat*], languorem instruxit.

321³³⁻³⁵ Ita primo fati celeritate correpto, reliquos a diversis corporis partibus profecta pestis tarditate [*rättat: tarditas*] ad ultimam tabem redactos absumpsit.

322¹⁻² Quia enim salubritatem suam prudentiæ munimento tueri noluerunt [*rättat: noluerant*], cladem culpæ præcipitio contraxerunt.

324²⁹⁻³² Tantum . . . magnatum ratio valuit, quod [*rättat: ut*] plebs . . . fidentissimam [*rättat: fidentissime*] revertendi libertatem acciperet [*rättat: arriperet*].

325²²⁻²³ Iure elicatum [*rättat: extortum*] dedecore vacuum, persuasione extortum [*rättat: elicatum*] probro obnoxium rati.

326²³⁻²⁴ Tanto ante id regi pronuntiatum [*rättat: renuntiatum*], quantum fugæ occupandæ sat esset.

326²⁵ Sinistris plebem monitis palpitanis [*rättat: palpans*].

327³¹ Blacco, cunctantibus cunctis [*rättat: ceteris*]; ferro valvas petivit.

328¹⁰⁻¹¹ Præteritæ vitæ culpas absolvit præmiumque sibi [*tillagt: veniæ*] pænitiæ salubritate conscivit.

330¹⁴⁻¹⁶ Quem Flandrensi custodia liberatum, infesta parricidis fortuna veluti cladem aliquam [*tillagt: agrorum*] nostrorum abundantiae ac fertilitati iniecit. Nam cum Dani, novi regis initiis applaudentes, pristinae [*rättat: pristini*] ruinae procacius insultarent . . .

330²³⁻²⁵ Autumnale vero adeo pluvium fuit, ut, si quid

locorum humilitate palustrive madore succrevisset, perseveranti imbrium inundatione decideret [*rättat: desideret*].

339¹²⁻¹⁶ Quem cum, facto [*rättat: acto*] opum contemptu, sacros potissimum cineres exoptare cognosceret, honorandis ossium reliquiis donat. Ille religiosum munus cupide amplexatus, id ipsum imperatoria bulla assignatum [*rättat: obsignatum*] Lundiam Roskyldiamque deportandum curavit.

340¹⁶⁻¹⁷ Insopibilis ambitionis calor imbecillitate [*tillagt: corporis*] superari non potuit.

340²⁸⁻³⁰ Nicolaus . . . contionis suffragia comprobabat, quod Svenonis filii pro ætatis habitu regni inter se successionem versare [*rättat: servare*] consueverint.

342¹⁴⁻¹⁶ Cuius manum Ingo saluti suæ perniciter [*rättat: pertinaciter*] imminentem ferre nequiens . . . periculum beneficio repulit.

343³²⁻³³ Haraldus . . . adeo graviter affectus proditur, ut . . . alienis manibus castra sequeretur [*rättat: assequeretur*].

343³⁶⁻³⁸ Sociis namque de industria fugere iussis ipse corporis [*rättat: torporis*] simulatione cursum lentius agens imminenti sibi Sclavo manus obtulit vincendas.

344⁹ Copias ducere [*rättat: adducere*] supersedebat.

344²⁷⁻²⁸ Maior pars, labili paludis mole [*rättat: limo*] pessumdata, pecorum more ab hostibus trucidabatur.

361²³⁻²⁴ Magnus, ut lætum hostilis [*rättat: suæ*] militiæ incrementum, ita tristem suæ [*rättat: hostili*] defectum aspiciens, fraterni commilitii societatem labefactare tentabat.

363³³⁻³⁴ Temperantiam eorum multiplicatis poculis quantulacumque restabat [*rättat: quantulacumque restabat multiplicatis poculis*] subvertit.

363³⁶ Perrupta cubili parte [*rättat: perrupto cubiculi pariete*].

364²⁸ Præter Scaniam [*rättat: Scanicam*] omni Danica classe contracta.

373¹²⁻¹³ Adulterinum pontificem a veri [*rättat: vero*] sacerdotii sacramentis exutum suspendio finivit.

377¹⁰⁻¹¹ Communibus vinculis artius naves in classem [*rättat: globum*] sociant.

380³⁰ Pulso [*rättat: repulso*] clipeo, ambas bipenni manus inserere.

381³⁴ Sed et filius Suerconis Ioannes, ut plurimum strenuus, ita parum facetus [*rättat: ut parum strenuus, ita plurimum facetus*].

Det är redan framhållet, att direkt tvång att ändra texten i här anförda exempel inte förelegat. Ändringarna är i inte ringa omfattning vidtagna endast för att få ord och uttryck i överensstämmelse med liknande ord och uttryck på andra ställen hos Saxo och hans antika förebilder. Alldeles som om Saxo inte skulle ha ägt förmåga att variera sina uttryck och även gjort det. När sålunda Valerius Maximus på ett ställe har *cunctosque virtutis numeros*, på ett annat *omnibus numeris virtutis divitem*, på ett tredje *omnibus virtutibus instructissimus*, får ett uttryck som *Editio princeps' omnium virtutum partibus et numeris abunde instructus* inte passera — de två första orden här ändras utan vidare till *omnibus virtutis*. Man frågar sig: varför inte också stryka *abunde* och *instructus* och insätta *dives* eller *instructissimus*? Annorstädes är ändringarna verkställda helt på fri hand. *Nuptiali comitate prosequitur* ändras till *nuptiali comitatu prosequitur*. Bröllopsglädjen blir på detta sätt till brudfölje, så mycket underligare som ändringen står i strid med Saxos uttryckssätt annorstädes (jmf 168²⁰: *blanditiarum coeptum liberaliori comitate prosequitur*; 256¹²: *accersitum ad epulas plurimæ comitatis officiis prosequatur*). Sovutrymmet (*cubili parte*) blir till en vägg i sovkammararen (*cubiculi pariete*). Den svenske prinsen Johan Sverkersson får inte som i *Editio princeps* vara mäktiga tapper och föga hövisk (ut *plurimum strenuus ita parum facetus*); han blir föga tapper och full av höviskhet (ut *parum strenuus, ita plurimum facetus*). Fullkomligt opåkallat rättas ord som *sanctitas* till *castitas*, *legum* till *scelerum*, *corporis* till *torporis*, *mole* till *limo* etc. etc. Rytmen och rim beaktas inte. Meningen går förlorad. Färger och nuancer utplånas och utvattnas.

Utgivarnas principer ifråga om namnens återgivande i deras Saxotext är ställvis oklara. Här endast några belägg. *Editio princeps* har *Bizantium* på åtta ställen, på ett *Byzantium*; den nya upplagens text överallt den senare formen. I motsats härtill bibehålles formerna *Dysia* och *Disia*, *Riko*, *Ryco* och *Ryko*, *Syritha* och *Siritha*. *Sygaftha* och *Sygotha* normaliseras till *Sygofta*, ett ortnamn, för vilket någon begrundning näppeligen läser kunna åstadkommas. I ett fall uppträder ett nytt ortnamn i texten. *Editio princeps* har på tre ställen den betecknande benämningen på Fotevigslaget: *forensis pugna*, slaget på marknadsplatsen. Benämningen omgöres efter *Madvig* sinnrikt och radikalt till *Fotensis pugna*. Samtidigt medger utgivarna i en not, att vad som står i *Editio princeps* låter sig försvara. Vad som inte låter sig försvara är som så ofta annars deras egen ändring av texten.

De mycket talrika ingrepp, vilka på liknande sätt som här framställts, gjorts i Saxos text, vittnar om en beklagensvärd brist

på pietet för det monumentum ære perennius, som Saxos Gesta Danorum är. Bristen på pietet accentueras ytterligare genom en skolmästerlig, för originalupplagan främmande paragrafindelning och än starkare, när man, låt vara mera undantagsvis, finner större och smärre stycken omflyttade utan att därför sammanhanget förbättras.

Vid återställandet av byggnadsminnen nedtar man i vår tid inte längre ornamenten och bärande delar i gott stånd, flyttar om dem eller ersätter dem med nya, som till synes kan vara mera stilrena. För litteraturminnesmärkena synes »stilrenhetens» æra ännu inte till ända. Gesta Danorum, ett av den medeltida kulturrens främsta verk, borde vara förskonat från dylikt.

Vänder man sig från själva texten till variantapparaten, är det självfallet i sin ordning, att man i den senare finner upptagna ord och uttryck ur föreliggande äldre handskrifter, likaså angivet vad som på grund av tvingande skäl kan ha uttagits ur texten och varifrån det av samma skäl nyinsatta härrör. Men variantapparaten är varken inskränkt härtill eller till nödiga uppgifter i övrigt. I rikt mått finner man denna, även där Editio princeps godtagits i texten, belamrad med ändringsförslag av den ene eller andre moderne textgranskaren¹. Ett judicabant föreslås ändrat till æstimabant eller pensabant, licuisse till permisisse, resultat till exsultat, furor till fervor, charitate till cupiditate, ingeniis till encæniis, imperiis eller inceptis. Stilmönsternas ord och uttryck kan även här ställvis ha inverkat vid valet av varianter, ett och annat förslag har hämtats ur källor, vilka begagnat Saxo, men missuppfattat och förvanskad — en circulus vitiosus. Paleografiska hänsyn tas sällan. Det mesta är fri fantasilek. Ibland anges, att Knabe eller någon annan behagat utesluta ett ord, en rad eller flera ur Saxos text. Man har ofta med den nya editionen av Saxo framför sig intrycket att sitta och läsa i en latinsk stilbok med rättelser från ett nutida gymnasium.

Det är redan framhållet, att till texten och variantapparaten i den nya editionen sluter sig en samling källställen ur latinska silveråldersförfattare, vilka tjänat Saxo till mönster för hans ord- och stilkonst. Utgivarna har byggt vidare på den breda grund Stephanius lagt. De framhåller den förbindelse, i vilken de för dessa parallellställen står till Knabe.

Med den text, variantapparat och de parallellställen, som

¹ Bland dessa textgranskare möter även M. Cl. Gertz. Utgivarna ha haft tillgång till dennes handexemplar av Saxo med dess marginalanteckningar. Någon antecknarens autorisation att publicera materialet, vilket aldrig avsetts och granskats för tryck, kan de inte gärna ha haft.

här gjorts försöket att värdesätta, har utgivarna ansett det väry, som förelegat dem, för fullgjort. Man frågar sig, om detta verkligen är fallet. Enligt vår mening inte, även om text, variant-apparat och parallellställen kunnat betraktas som fullgoda. För en edition av en text som Saxos måste i våra dagar krävas en avsevärd merprestation. Vad som kräves är inte en historisk kommentar; rätt forum för en sådan är i regel och alldeles särskilt, när det gäller en författare som Saxo, inte texteditionen. Merprestationen ligger på annat håll.

Varför inskränka parallellställena endast till stil- och ordmönsterna? Hur viktiga dessa än kan vara, viktigare är ifråga om Saxo att klarlägga proveniensen av själva textinnehållet. Forskningen har länge hyllat sig till den vidunderligt puerila åsikten, att Saxo endast byggde på tradition och muntliga källor. Så länge detta var fallet, var tanken på proveniensuppgifter för det historiska stoffet avklippt. Numera är till full evidens och orubbligt klarlagt, att Saxo i utsträckt grad begagnat sig av urkunder, inhemska och främmande lagtexter, berättande källor av kyrklig och profan art; allt vad som överhuvudtaget kommit honom inom räckhåll har han begagnat. En modern edition av en historisk text har att sats för sats ge upplysning om vilka källor som ligger bakom. Den har vidare att där så kan ske, genom olika stilsorter på ett tekniskt tillfredsställande sätt markera detta i texten. För utgivarna av *Scriptores i Monumenta Germaniæ historica* är allt sådant sedan mycket långt tillbaka självklar sak. Utgivarna av 1931 års Saxoupplaga har låtit denna del av sin uppgift helt bli liggande. Mången menar: den mest maktpåliggande och viktigaste delen.

Det ställdes i början av denna recension spørsmålet, huruvida de principer, utgivarna följt i sin Saxoedition vore att anse som hållbara och svarande till de krav, som nutiden med dess högt uppdrivna editionsteknik ställer. Det är svårt att besvara detta spörsmål annat än med ett bestämt nej. Olrik—Ræders Saxoedition av 1931 är i tryck och utstyrsel avgjort överlägsen Müller—Velschows av 1839—1858. I vetenskapligt avseende är den underlägsen. Historisk forskning gör klokt i att fortfarande begagna Müller—Velschows Saxoedition.

Saxoupplagan av 1931 inledes med en uppsats, kallad *Prolegomena*, av den ene av utgivarna, Jörgen Olrik. I dessa *Prolegomena* redogöres för de tidigare Saxoeditionerna och de textkällor, som stått till buds; den avslutas med en översikt av de uppfattningar, som i nyare tid gjorts gällande rörande Saxos liv och livsförhållanden, verkets genesis och dess källor.

Översikten uppehåller sig särskilt vid de teorier, som framställt av Paludan-Müller, Jörgen Olrik och Axel Olrik. Det saknas så gott som helt blick för de bärande utvecklingslinjerna i Saxoforskningen och för att denna numera glidit in i ett skede, där det mesta som tidigare framlagts — alldeles särskilt vad som framlagts av dessa tre författare — endast kan på sin höjd historiografiskt intressera. Författaren står i sina Prolegomena liksom i en senare avhandling, Studier over Sakses historiske Kilder (dansk Historisk Tidsskrift X: 2, 149) helt kvar i en förfluten tids vetenskapligt övervunna ståndpunkter. Konstaterade fakta är för honom hypoteser, hypoteserna fakta. Bunden i nedärvda dogmer, blir den helhetsbild, som framkonstrueras, skev och oriktig.

Lauritz Weibull.
